

حکمرانه بخش کشاورزی و تبعات آن بر امنیت غذایی

نسیبه زارعی^۱

چکیده

حکمرانی مطلوب در بخش کشاورزی شامل درک تهدیدات اساسی برای امنیت غذایی، ترسیم چشم‌انداز تعادل بلندمدت، ایجاد تعادل میان منافع مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان و مسئولیت‌پذیر بودن در قبال جامعه است. ایران در شاخص حکمرانی کل در کیفیت مدیریت سیاسی در سلسله تحولات در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱ در بین ۱۳۸ کشور آسیایی و آفریقایی، دارای رتبه ۱۳۲ است. عملکرد حاکمیتی در کشور نیز معادل ۱/۹ یعنی ضعیف است. همچنین، شاخص حکمرانی گزارش شده کشور از سوی بانک جهانی دارای ارزش پایین منفی ۱/۳ است. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های یادشده در کشور پایین هستند. با توجه به گسترده بودن شاخص و معیارهای امنیت غذایی، در این گزارش از نامی غذایی به‌عنوان معیار یا زیرمجموعه‌ای از امنیت غذایی استفاده شده است. تعداد زنان و مردان در نامی غذایی در دو سطح متوسط و شدید در بازه‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۳ و ۱۴۰۰-۱۳۹۸ کاهش یافته است. تعارض به‌وجودآمده را می‌توان ناشی از پیچیده بودن مسائل حکمرانی و امنیت غذایی دانست که بسیاری از بخش‌ها، رشته‌ها و حوزه‌های سیاست دیگر را دربرمی‌گیرد. ارتقا و بهبود حکمرانی بخش کشاورزی در کشورهای در حال توسعه ظرفیت زیادی برای جایگزینی نه‌تنها نهاده‌های مصرفی، بلکه تولیدات کشاورزی ایجاد می‌کند که باعث توان و ظرفیت توسعه بیشتری می‌شود. در این راستا، لحاظ کردن مقیاس تصمیم‌گیری در حکمرانی و افزایش کارایی در تصمیم و حکمرانی هوشمند در بخش کشاورزی برای تأمین امنیت غذایی پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: امنیت غذایی، حکمرانی بخش کشاورزی، کالاهای اساسی.

مقدمه

بخش کشاورزی یکی از اصلی‌ترین و امیدوارکننده‌ترین ابزار برای کاهش فقر و تأمین معیشت محلی است. این بخش به‌عنوان بخش مولد نقش کلیدی در توسعه اقتصادی جهانی و امنیت غذایی دارد. یکی از شرایط حیاتی مورد نیاز بخش کشاورزی این است که اطمینان حاصل شود که ساختارهای حکمرانی خوب و سیاست‌های مرتبط در

همه سطوح وجود دارد. مطالعات نشان داده است که اقتصادهای مبتنی بر کشاورزی در سراسر جهان بیشتر در کشورهای در حال توسعه و کشورهای دارای اقتصاد در حال گذار یافت می‌شود. در این کشورهاست که امتیازات برای حکمرانی در کمترین حد خود و اغلب منفی است؛ زیرا سیستم‌های کشاورزی اغلب به دلیل تعارض، ظرفیت ضعیف نهادی و طراحی و اجرای بد سیاست‌های دولت

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران. nasibehzareei@yahoo.com

افزایش می‌دهد و مانع مشارکت سیاسی می‌شود و به بروز درگیری‌های مسلحانه کمک می‌کند. توانمندسازی و تأمین امنیت غذایی به مردم اجازه می‌دهد تا در توسعه سیاست‌ها مشارکت و اولویت‌های محلی را شناسایی و اجرا کنند. در گزارش حاضر، به بررسی حکمرانی کشاورزی و ارتباط بخش کشاورزی، تأمین امنیت غذایی و حکمرانی خوب پرداخته می‌شود. در این راستا، به این پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود که اثرگذاری حکمرانی خوب یا بد بر امنیت غذایی چگونه است و بهبود حکمرانی چه آثاری در بخش کشاورزی دارد؟ در ادامه، برای پاسخ به این پرسش‌ها، ابتدا حکمرانی و امنیت غذایی و پس از آن، حکمرانی خوب و بخش کشاورزی بحث می‌شود. در نهایت، پس از ملاحظات امنیت اقتصادی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها سیاستی ارائه می‌شود.

۱- حکمرانی و امنیت غذایی

عوامل ایجاد ناامنی غذایی طیف بسیار وسیعی از موضوعات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و... را دربرمی‌گیرد که ریشه بسیاری از آن‌ها را می‌توان در حکمرانی ضعیف کشورها جست‌وجو کرد، اما همیشه این پرسش‌ها در نشست‌های بین‌المللی مطرح شده است که تضمین امنیت غذایی در عصر جهانی شدن بر عهده کیست؟ آیا بهبود حکمرانی در سطح بین‌المللی بزرگ‌ترین نیاز ماست یا کسری‌های حاکمیتی در سطح ملی؟ وقتی دولت‌های ملی در تضمین امنیت غذایی

آسیب می‌بینند. بنابراین، هرگونه تلاش برای بهبود کشاورزی و نتایج امنیت غذایی باید نقش حکمرانی را نیز در نظر بگیرد. برنامه توسعه سازمان ملل، حکمرانی را اعمال اقتدار اداری، سیاسی و اقتصادی در امور کشورداری در تمام سطوح آن می‌داند، اما برخی دیگر از کارشناسان و صاحب‌نظران در این باره، حکمرانی را روابط بین دولت و جامعه مدنی و حکومت‌کنندگان و حکومت‌شوندگان می‌دانند (امامی و شاکری، ۱۳۹۴). در نهایت، دولت‌ها بازیگران اصلی در جنبه‌های فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی حکمرانی و امنیت غذایی هر کشور هستند. ارتباطات پیچیده بین کشاورزی، امنیت غذایی و حکمرانی نشان می‌دهد که تلاش برای کاهش گرسنگی مزمن باید هر سه عنصر را دربرگیرد؛ به‌ویژه اصول معینی از حکمرانی - مشارکت، پاسخ‌گویی، شفافیت، اثربخشی و حاکمیت قانون - باید بخش جداناپذیر برنامه‌های کشاورزی و امنیت غذایی باشد. چنین تلاش‌هایی در میان بازیگران چندبخشی و سیستم‌های غذایی مؤثر است و به همه ذی‌نفعان قدرت می‌دهد تا تغییراتی را برای افزایش امنیت غذایی و کاهش سوءتغذیه ایجاد کنند. توجه صریح به حاکمیت و سیاست‌های عمومی مربوط به کشاورزی نیز به دولت‌ها در تحقق اهداف امنیت غذایی کمک می‌کند؛ زیرا سیستم‌های کشاورزی پایدار و مؤثر و افزایش درصد جمعیت‌هایی که امنیت غذایی دارند نیز از اهداف حکمرانی خوب هستند. افزایش امنیت غذایی سبب مشارکت بیشتر جامعه در فرایندهای سیاسی می‌شود درحالی‌که ناامنی غذایی نارضایتی‌ها از نهادها را

جدول ۱- مقایسه شاخص حکمرانی و رتبه آن در

برخی از کشورهای مختلف در سال ۱۴۰۱

کشورهای قاره آسیا	رتبه شاخص حکمرانی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی
ایران	۱۳۲	۱/۷	۱/۹
ترکمنستان	۱۳۰	۲/۱۹	۲/۴۵
پاکستان	۱۱۱	۳/۴۸	۳/۶۸
ترکیه	۹۷	۳/۹۸	۳/۹۸
هند	۵۴	۵/۱۵	۵/۱۵
چین	۴۸	۵/۲۹	۵/۲۹

مأخذ: وبگاه 1401.bti-project

شاخص حکمرانی در جدول بالا به کیفیت مدیریت سیاسی در سلسله تحولات هر کشور اشاره دارد. در این شاخص، تصمیم‌گیرندگان سیاسی و عملکرد آن‌ها با در نظر گرفتن مشکلات ساختاری در هر کشور ارزیابی شده است. مقدار شاخص یادشده از عملکرد حاکمیتی در عامل سطح دشواری و سخت‌گیری تعیین شده است. در بین ۱۳۸ کشور آسیایی و آفریقایی، شاخص حکمرانی کشور در رتبه ۱۳۲ام است. بهترین رتبه بر اساس این شاخص، ۱ است که به تایوان تعلق دارد و کمترین رتبه، ۱۳۷ مربوط به اریتره در قاره آفریقا است. بازه محاسبه‌شده این شاخص در بین کشورهای مورد بررسی ۱ و ۷/۴۶ است که رتبه ایران با درجه بسیار بسیار ضعیف، ۱/۷ است. عملکرد حاکمیتی در کشور نیز ۱/۹، یعنی ضعیف است. در کشورهای گزارش‌شده، چین بهترین رتبه در عملکرد را با مقدار ۵/۲۹ دارد. در ادامه، به شاخص وضعیت و مقایسه آن در کشور با برخی از کشورهای آسیایی می‌پردازیم.

شهروندان خود عقب‌نشینی می‌کنند، آیا خارجی‌ها می‌توانند به جبران کسری حکومتی ناشی از آن کمک کنند؟ کمک‌کنندگان دوجانبه و مؤسسات مالی بین‌المللی مانند بانک جهانی چه نقشی ایفا می‌کنند و آیا ممکن است سازمان‌های غیردولتی برای این کار وارد عمل شوند؟ پرداختن به مسائل امنیت غذایی مستلزم سطح بالایی از هماهنگی ذی‌نفعان ملی، داشتن درک روشن از مشکلات و اهداف مرتبط با عدم تأمین امنیت غذایی و راه‌های غلبه بر آن است که باید با اندازه تهدید امنیت غذایی و منابع موجود در هر کشور مطابقت داشته باشد. بنابراین، مشکلات گرسنگی و ناامنی غذایی نیاز فوری به تمرکز ملی دارد نه جهانی. بسیاری از دولت‌ها هنوز کالاهای عمومی ضروری مانند زیرساخت‌های حمل‌ونقل، آب پاک، نیروی برق و تحقیقات عمومی را برای بهره‌وری کشاورزی جدید ارائه نمی‌کنند و همین سبب ناامنی غذایی در کشورها می‌شود. در این مرحله، امنیت غذایی نیازمند حکمرانی خوب و مؤثر است. حکمرانی مؤثر در تأمین امنیت غذایی باید شامل این موارد باشد؛ درک تهدیدات اساسی برای امنیت غذایی، چشم‌انداز تعادل بلندمدت و ایجاد تعادل بین منافع مصرف‌کنندگان از سوئی و تولیدکنندگان و تأمین‌کنندگان مواد غذایی از سوی دیگر اطمینان از دسترسی به غذا را برای آسیب‌پذیرترین اعضای جامعه به‌وجود آورد و در قبال جامعه مسئولیت‌پذیر باشد. در ادامه، شاخص‌های حکمرانی و امنیت غذایی در کشورهای مختلف بررسی و مقایسه می‌شود.

جدول ۲- مقایسه شاخص وضعیت و رتبه آن در برخی از کشورهای مختلف در سال ۱۴۰۱

رتبه اقتصادی	وضعیت اقتصادی	رتبه دموکراسی	وضعیت دموکراسی	رتبه شاخص وضعیت	شاخص وضعیت	کشورهای قاره آسیا
۱۲۵	۲/۷۹	۱۲۷	۲/۸۸	۱۲۷	۲/۸۳	ایران
۱۲۸	۲/۶۴	۱۲۹	۲/۷۰	۱۲۹	۲/۶۷	ترکمنستان
۱۰۶	۴/۰۴	۱۰۱	۳/۷۵	۱۰۱	۳/۸۹	پاکستان
۴۰	۶/۱۱	۷۴	۴/۸۰	۷۴	۵/۴۵	ترکیه
۶۵	۵/۴۶	۵۰	۶/۳۰	۵۰	۵/۸۸	هند
۲۹	۶/۶۴	۱۱۶	۳/۲۳	۱۱۶	۴/۹۴	چین

مأخذ: وبگاه 1401.bti-project

مقدار ۱۰ و بدترین کشور دارای مقدار ۱ است. مقدار شاخص وضعیت کشور، ۲/۸۳ با درجه بسیار بسیار ضعیف است. گفتنی است که یکی از بزرگ‌ترین دلایل پایین بودن این شاخص، وجود تحریم‌های بلندمدت علیه کشور است. بهترین شاخص وضعیت در کشورهای مورد بررسی مربوط به کشور هند با مقدار ۵/۸۸ است. برای بررسی بیشتر، روند شاخص حکمرانی و وضعیت در کشور گزارش شده است.

شاخص وضعیت، ترکیبی از وضعیت دموکراسی هر کشور و وضعیت اقتصادی آن است. این شاخص با بررسی دو بعد تحلیلی سیاسی و اقتصادی، مشخص می‌کند که هریک از ۱۳۸ کشور آسیایی و آفریقایی در مسیر خود تحت دموکراسی حاکمیتی و اقتصاد بازار در چه موقعیت و رتبه‌ای قرار گرفته‌اند. بازه این شاخص در کشورهای مورد بررسی ۱ و ۱۰ است. بهترین کشور از نظر شاخص وضعیت دارای

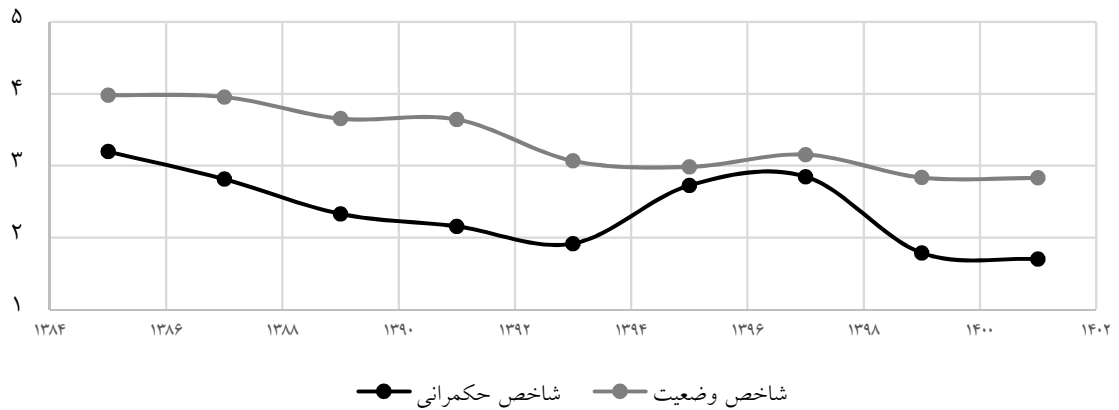
جدول ۳- شاخص حکمرانی و وضعیت در کشورهای ۱۴۰۱-۱۳۸۵

سال	رتبه شاخص حکمرانی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص وضعیت	رتبه شاخص وضعیت	وضعیت دموکراسی	رتبه دموکراسی	وضعیت اقتصادی	رتبه اقتصادی
۱۳۸۵	۱۰۱	۳/۲۰	۳/۵۰	۳/۹۸	۹۵	۳/۷۵	۹۰	۴/۲۱	۹۳
۱۳۸۷	۱۱۲	۲/۸۱	۳/۰۸	۳/۹۶	۱۰۰	۳/۷۳	۱۰۰	۴/۱۸	۹۶
۱۳۸۹	۱۱۸	۲/۳۳	۲/۵۸	۳/۶۵	۱۱۱	۳/۴۵	۱۱۲	۳/۸۶	۱۰۹
۱۳۹۱	۱۲۱	۲/۱۶	۲/۴۰	۳/۶۴	۱۱۳	۳/۲۵	۱۱۴	۴/۰۴	۱۰۷
۱۳۹۳	۱۲۴	۱/۹۲	۲/۱۳	۳/۰۷	۱۲۱	۳/۱۳	۱۱۸	۳/۰۰	۱۱۹
۱۳۹۵	۱۱۹	۲/۷۳	۳/۰۷	۲/۹۸	۱۱۸	۲/۹۷	۱۱۹	۳/۰۰	۱۱۷
۱۳۹۷	۱۱۵	۲/۸۵	۳/۲۰	۳/۱۵	۱۱۸	۲/۹۲	۱۱۸	۳/۳۹	۱۱۳
۱۳۹۹	۱۳۱	۱/۷۹	۱/۹۸	۲/۸۳	۱۲۷	۲/۸۸	۱۲۶	۲/۷۹	۱۲۷
۱۴۰۱	۱۳۲	۱/۷	۱/۹	۲/۸۳	۱۲۷	۲/۸۸	۱۲۷	۲/۷۹	۱۲۵

مأخذ: وبگاه 1401.bti-project

نمودار ۱- روند شاخص حکمرانی و وضعیت در کشور در سال‌های ۱۳۸۵-۱۴۰۱

مأخذ: وبگاه bti-project، 1401

همان‌طور که در نمودار بالا مشاهده می‌شود، شاخص وضعیت و حکمرانی در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱، دارای روند نزولی است. شاخص حکمرانی دارای کمترین و بیشترین رتبه در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۴۰۱ (=۱۳۹۹) به ترتیب ۹۵ و ۱۲۷ است. در ادامه، شاخص حکمرانی در بانک جهانی نیز برای سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۴۰۱ به ترتیب ۱۰۱ و ۱۳۲ کشور گزارش می‌شود. است. همچنین، شاخص وضعیت دارای کمترین و بیشترین رتبه در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۴۰۱ (=۱۳۹۹) به ترتیب ۹۵ و ۱۲۷ است. در ادامه، شاخص حکمرانی در بانک جهانی نیز برای سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۴۰۱ به ترتیب ۱۰۱ و ۱۳۲ کشور گزارش می‌شود.

جدول ۴- شاخص حکمرانی در کشور در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۹

سال	حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی	ثبات سیاسی	کارایی و اثربخشی دولت	کیفیت قوانین و مقررات	حاکمیت قانون	کنترل فساد	سال	
							رتبه	مقدار
۱۳۸۹	-۱/۶	۶/۱۶	-۰/۵	-۱/۷	-۱/۰	-۰/۹	رتبه	مقدار
	۶/۶۴	۶/۱۶	۳۹/۲۳	۲/۸۷	۱۵/۶۴	۱۷/۶۲		
۱۳۹۰	-۱/۶	-۱/۴	-۰/۴	-۱/۵	-۱/۰	-۰/۹	رتبه	مقدار
	۷/۰۴	۷/۵۸	۴۱/۲۳	۵/۶۹	۱۷/۳۷	۲۰/۳۸		
۱۳۹۱	-۱/۶	-۱/۳	-۰/۵	-۱/۴	-۰/۹	-۰/۸	رتبه	مقدار
	۵/۶۳	۹/۹۵	۳۵/۵۵	۷/۱۱	۱۹/۷۲	۲۳/۲۲		
۱۳۹۲	-۱/۶	-۱/۲	-۰/۷	-۱/۵	-۱/۰	-۰/۷	رتبه	مقدار
	۵/۱۶	۱۱/۳۷	۲۸/۹۱	۵/۶۹	۱۶/۴۳	۲۷/۹۶		
۱۳۹۳	-۱/۶	-۰/۹	-۰/۴	-۱/۵	-۱/۱	-۰/۶	رتبه	مقدار
	۵/۹۱	۱۷/۱۴	۳۷/۹۸	۴/۸۱	۱۲/۵۰	۳۱/۲۵		
۱۳۹۴	-۱/۵	-۰/۹	-۰/۲	-۱/۳	-۰/۹	-۰/۶	رتبه	مقدار
	۷/۸۸	۱۷/۶۲	۴۶/۶۳	۶/۷۳	۱۷/۳۱	۳۱/۷۳		
۱۳۹۵	-۱/۳	-۰/۸	-۰/۲	-۱/۲	-۰/۷	-۰/۷	رتبه	مقدار
	۱۲/۳۲	۱۷/۶۲	۴۵/۱۹	۹/۱۳	۲۷/۴۰	۲۶/۴۴		
۱۳۹۶	-۱/۳	-۰/۹	-۰/۲	-۱/۲	-۰/۷	-۰/۸	رتبه	مقدار

سال	حق اظهارنظر و پاسخ‌گویی	ثبات سیاسی	کارایی و اثربخشی دولت	کیفیت قوانین و مقررات	حاکمیت قانون	کنترل فساد
۱۳۹۷	رتبه	۱۲/۸۱	۱۴/۷۶	۴۴/۷۱	۱۰/۱۰	۲۰/۶۷
	مقدار	-۱/۳	-۱/۳	-۰/۴	-۱/۴	-۱/۰
۱۳۹۸	رتبه	۱۲/۵۶	۹/۹۱	۳۷/۵۰	۶/۷۳	۱۵/۸۷
	مقدار	-۱/۴	-۱/۷	-۰/۶	-۱/۴	-۱/۰
۱۳۹۹	رتبه	۱۲/۰۸	۵/۶۶	۳۲/۲۱	۶/۷۳	۱۴/۴۲
	مقدار	-۱/۵	-۱/۷	-۱/۰	-۱/۵	-۱/۱
	رتبه	۸/۲۱	۷/۵۵	۱۴/۹۰	۶/۷۳	۱۴/۴۲

مأخذ: وبگاه بانک جهانی. 1401

جهان است. صفر نشان‌دهنده پایین‌ترین مقدار است و ۱۰۰ بیشترین رتبه را شامل می‌شود. بیشترین رتبه صدک کشور در شاخص کارایی و اثربخشی دولت در سال ۱۳۹۴، ۶/۶۳ است. پس می‌توان به این نتیجه رسید که هر دو سری داده مورد بررسی برای تحلیل شاخص حکمرانی در کشور، گزارش ناشی از خوب نبودن شاخص حکمرانی را در کشور دارند.

در این گزارش، از ناامنی غذایی به عنوان شاخص یا زیرمجموعه‌ای از امنیت غذایی استفاده شده است (جدول شماره ۵). امنیت غذایی و ناامنی غذایی دو تعریف متفاوت هستند. ناامنی غذایی به عدم دسترسی کافی به غذای خوب، سالم و مناسب فرهنگی اشاره دارد. امنیت غذایی به معنای دسترسی مطمئن به مواد غذایی خوب، سالم و مناسب فرهنگی است. این بدین معناست که شما یا خانواده‌تان نگران پرداخت هزینه خواربار، جایی که وعده غذایی بعدی شما ممکن است تهیه شود یا کاهش دادن غذا برای پرداخت قبوض نیستید.

شاخص‌های گزارش شده در بانک جهانی برگرفته از یافته‌های مؤسسات مختلف بین‌المللی مانند EIU^۱، ICRG^۲، بنیاد هریتیج^۳ و خانه آزادی^۴ است. این شاخص‌ها وضعیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشورها را با یکدیگر ادغام و شاخص‌های کلی و جدیدی با عنوان شاخص‌های حکمرانی معرفی کرده‌اند (سامتی و همکاران، ۱۳۹۰). نتایج محاسبات عملکرد حکمرانی در بازه منفی ۲/۵ (ضعیف) و ۲/۵ (قوی) است. هر چقدر مقدار شاخص حکمرانی خوب به منفی ۲/۵ نزدیک باشد، نشان ضعیف بودن آن شاخص است و هر چقدر به ۲/۵ نزدیک شود، نشان‌دهنده قوی بودن شاخص مورد نظر است. در ۶ شاخص حق اظهارنظر و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی، کارایی و اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد گزارش شده در جدول شماره ۴، شاخص حکمرانی در کشور دارای ارزش پایین منفی ۱/۳ است. این به معنی مناسب نبودن شاخص‌های حکمرانی است. همچنین، رتبه در جدول بالا نشان‌دهنده رتبه صدک کشور در

1. Economist Intelligence Unit
2. International Country Risk Group
3. Heritage Foundation
4. Freedom House

جدول ۵- تعداد افراد در ناامنی غذایی در کشور در سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۳ (برحسب میلیون نفر)

۱۳۹۸-۱۴۰۰	۱۳۹۷-۱۳۹۹	۱۳۹۶-۱۳۹۸	۱۳۹۵-۱۳۹۷	۱۳۹۴-۱۳۹۶	۱۳۹۳-۱۳۹۵		
۱۱/۲	۱۱/۲	۱۰/۶	۱۰/۹	۱۱/۷	۱۲/۴	حداقل	تعداد بزرگسالان زن با ناامنی غذایی متوسط یا شدید
۱۳/۶	۱۳/۶	۱۳	۱۳/۳	۱۴/۱	۱۴/۸	حداکثر	
۱۱/۹	۱۱/۷	۱۰/۹	۱۱/۵	۱۲/۱	۱۲/۹	حداقل	تعداد بزرگسالان مرد با ناامنی غذایی متوسط یا شدید
۱۴/۳	۱۴/۴	۱۳/۶	۱۴/۱	۱۴/۶	۱۵/۳	حداکثر	
۳۳/۳	۳۲/۹	۳۰/۸	۳۱/۹	۳۳/۷	۳۵/۵	حداقل	تعداد افراد با ناامنی غذایی متوسط یا شدید
۳۸	۳۷/۶	۳۵/۵	۳۶/۵	۳۸/۳	۳۹/۹	حداکثر	
۱/۷	۱/۹	۱/۸	۱/۸	۲	۱/۹	حداقل	تعداد بزرگسالان زن با ناامنی غذایی شدید
۲/۷	۳	۳	۳	۳/۱	۳/۱	حداکثر	
۱/۸	۲/۱	۲	۲/۱	۲/۱	۲/۲	حداقل	تعداد بزرگسالان مرد با ناامنی غذایی شدید
۲/۹	۳/۴	۳/۲	۳/۳	۳/۴	۳/۴	حداکثر	
۵/۴	۶/۱	۵/۸	۶	۶/۳	۶/۴	حداقل	تعداد افراد با ناامنی غذایی شدید
۷/۵	۸/۴	۸	۸/۱	۸/۵	۸/۶	حداکثر	

مأخذ: وبگاه سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد، ۱۴۰۱

امنیت غذایی بیان می‌کند. پیشرفت علم در گذر زمان، ورود فناوری‌های بهتر به‌ویژه در بخش کشاورزی (نه لزوماً فناوری‌های روز دنیا) و افزایش تولید و غذا را می‌توان از دلایل کاهش ناامنی غذایی در کشور برشمرد یا عدم قابل اعتماد بودن شاخص‌ها دانست. برای تحلیل سرعت کاهش ناامنی غذایی در کشور و ارتباط آن با شاخص حکمرانی، به بررسی سرعت کاهش ناامنی غذایی و شاخص حکمرانی برخی از کشورها پرداخته می‌شود.

طبق جدول شماره ۵، تعداد زنان، مردان و تمام افراد با ناامنی غذایی متوسط و شدید در بازه‌های مورد بررسی ۱۳۹۳-۱۳۹۵ و ۱۳۹۸-۱۴۰۰ کاهش یافته (تمام شاخص‌های گزارش شده در سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد نشان‌دهنده افزایش امنیت غذایی در کشور است) درحالی‌که شاخص حکمرانی گزارش شده نشان‌دهنده وضعیت نامناسب کشور در میان کشورهای آسیایی و آفریقایی است. این موضوع عدم ارتباط شاخص حکمرانی را با

جدول ۶- شاخص حکمرانی و عملکرد حاکمیتی برخی از کشورها در سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۵

پاکستان		ترکیه		هند		چین		
عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	
۴/۵۲	۴/۳۳	۷/۳۷	۶/۴۹	۶/۷۱	۶/۰۰	۴/۹۵	۴/۴۹	۱۳۸۵
۴/۵۸	۴/۳۸	۷/۲۸	۶/۳۱	۷/۳۳	۶/۶۶	۵/۳۷	۴/۸۶	۱۳۸۷
۳/۳۱	۳/۱۹	۷/۴۰	۶/۳۷	۷/۲۹	۶/۶۲	۵/۵۲	۵/۰۰	۱۳۸۹
۳/۳۲	۳/۱۸	۷/۶۳	۶/۶۵	۷/۳۸	۶/۶۷	۵/۵۲	۵/۰۴	۱۳۹۱

پاکستان		ترکیه		هند		چین		
عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	عملکرد حاکمیتی	شاخص حکمرانی	
۳/۲۳	۳/۱۰	۷/۶۷	۶/۶۹	۷/۰۲	۶/۳۵	۵/۴۳	۴/۹۲	۱۳۹۳
۳/۴۸	۳/۳۲	۷/۰۲	۶/۰۶	۶/۸۰	۶/۱۶	۵/۲۵	۴/۷۳	۱۳۹۵
۷/۷۱	۳/۵۱	۴/۵۸	۴/۷۲	۵/۶۵	۶/۰۲	۵/۴۲	۴/۷۹	۱۳۹۷
۳/۷۵	۳/۵۴	۴/۵۸	۴/۰۵	۶/۵۵	۵/۹۲	۵/۲۵	۴/۷۱	۱۳۹۹
۳/۶۸	۳/۴۸	۳/۹۸	۳/۹۸	۵/۱۵	۵/۱۵	۵/۲۹	۵/۲۹	۱۴۰۱

مأخذ: وبگاه 1401.bti-project

طبق جدول بالا، به طور متوسط شاخص حکمرانی در کشورهای هند و ترکیه بیشتر از کشورهای چین و پاکستان در دوره مورد بررسی است. همچنین، متوسط عملکرد حاکمیتی کشورهای هند و ترکیه کارا تر از عملکرد حاکمیتی در کشورهای پاکستان و چین است.

جدول ۷- شاخص وضعیت برخی از کشورها در سالهای ۱۴۰۱-۱۳۸۵

شاخص وضعیت	۱۳۸۵	۱۳۸۷	۱۳۸۹	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۹	۱۴۰۱	
شاخص وضعیت	۷/۲۱	۷/۳۵	۷/۳۳	۷/۳۷	۷/۱۹	۶/۹۶	۶/۹۶	۶/۷۰	۵/۸۸	هند
وضعیت دموکراسی	۷/۹۵	۸/۱۰	۸/۲۰	۸/۲۰	۸/۱۰	۷/۷۵	۷/۶۰	۷/۲۵	۶/۳۰	
وضعیت اقتصادی	۶/۴۶	۶/۶۱	۶/۴۶	۶/۵۴	۶/۲۹	۶/۱۸	۶/۳۲	۶/۱۴	۵/۴۶	
شاخص وضعیت	۴/۴۲	۴/۷۰	۴/۷۹	۴/۹۴	۵/۰۱	۴/۹۵	۵/۰۲	۵/۰۴	۴/۹۴	چین
وضعیت دموکراسی	۳/۰۵	۳/۱۵	۳/۳۷	۳/۳۲	۳/۳۳	۳/۲۸	۳/۲۸	۳/۳۳	۳/۲۳	
وضعیت اقتصادی	۵/۷۹	۶/۳۵	۶/۲۱	۶/۵۷	۶/۶۸	۶/۶۱	۶/۷۵	۶/۷۵	۶/۶۴	
شاخص وضعیت	۶/۹۲	۷/۱۷	۷/۵۴	۷/۵۴	۷/۵۱	۷/۳۰	۶/۱۷	۵/۵۱	۵/۴۵	ترکیه
وضعیت دموکراسی	۷/۰۵	۷/۰۵	۷/۶۵	۷/۶۵	۷/۵۵	۷/۲۵	۷/۲۵	۵/۵۵	۴/۸۰	
وضعیت اقتصادی	۶/۷۹	۷/۳۹	۷/۴۳	۷/۴۳	۷/۴۳	۷/۳۶	۶/۷۹	۶/۱۱	۶/۱۱	
شاخص وضعیت	۴/۴۳	۴/۴۱	۳/۹۶	۳/۸۱	۳/۷۰	۳/۹۰	۴/۰۱	۳/۹۶	۳/۸۹	پاکستان
وضعیت دموکراسی	۳/۵۸	۳/۶۵	۳/۶۳	۳/۴۳	۳/۵۳	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۵	۳/۷۵	
وضعیت اقتصادی	۵/۲۹	۵/۱۸	۴/۲۹	۴/۱۸	۳/۸۶	۴/۱۱	۴/۳۲	۴/۱۸	۴/۰۴	

مأخذ: وبگاه 1401.bti-project

بدتری قرار دارد. در ادامه، به بررسی روند امنیت غذایی در این چهار کشور پرداخته می‌شود.

شاخص جهانی امنیت غذایی^۱ در جدول شماره ۸ مسائل مربوط به مقرون به صرفه بودن غذا، در دسترس بودن، کیفیت و ایمنی، منابع طبیعی و انعطاف پذیری را برای ۱۱۳ کشور در نظر می‌گیرد. این شاخص مدل

همان‌طور که گفته شد، شاخص وضعیت ترکیبی از وضعیت دموکراسی و اقتصادی است. کشوری که دارای شاخص وضعیت بالاتری باشد، در وضعیت اقتصادی و دموکراسی بهتری قرار گرفته است. در چهار کشور مورد بررسی، شاخص وضعیت هند در شرایط بهتر و شاخص وضعیت پاکستان در شرایط

1. The Global Food Security Index

- امنیت غذایی به معنای دسترسی همه افراد جامعه در تمام ادوار به غذای کافی و سالم برای داشتن زندگی سالم و فعال است، اما نوع غذا، شرایط دسترسی به غذا و میزان دسترسی در هر کشوری متفاوت است. بنابراین، سطح تأمین امنیت غذایی مختلف است. از این رو نیاز یک شاخص امنیت غذایی بومی برای هر کشور و منطقه در این مرحله مشخص می‌شود.

- با گذر زمان، موج گسترده‌ای از فناوری‌های جدید، منابع تازه برای افزایش امنیت غذایی و تکنیک و روش‌های کاربردی در مزرعه کشف شده است که باعث افزایش امنیت غذایی در کل دنیا می‌شود. کشورهایی با شاخص حکمرانی پایین نیز در این موج در قرار گرفته‌اند و همین سبب افزایش امنیت غذایی آنان شده است.

- امنیت غذایی و تغذیه چالشی پیچیده است که بسیاری از بخش‌ها، رشته‌ها و حوزه‌های سیاست در هر کشور را دربرمی‌گیرد و عوامل و متغیرهای متفاوتی مانند متغیرهای هواشناسی و اقلیمی و سیاسی و اقتصادی بر امنیت غذایی مؤثر هستند. در نتیجه، شاخص حکمرانی نمی‌تواند منعکس‌کننده تمام این عوامل باشد. محرک‌های مهم تغییر در عرصه امنیت غذایی، سیاست‌های مؤثر و هماهنگ در سطح قاره‌ای، منطقه‌ای و ملی است. ارتباط بین حوزه‌های مختلف سیاست، محیط کسب‌وکار، نوآوری در سطح نهادی و سازمانی و رویکردهایی برای افزایش و بزرگ‌سازی، حاکمیت زمین و مشارکت نیز از موضوعات مهم سیاست به شمار می‌رود.

معیاری کمی و کیفی پویاست که از ۵۸ شاخص منحصر به فرد ساخته شده است که عوامل مؤثر بر امنیت غذایی در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته را اندازه‌گیری می‌کند.

جدول ۸- امنیت غذایی در چهار کشور در سال‌های ۱۳۹۱-۱۴۰۰ (برحسب درصد)

سال	چین	ترکیه	هند	پاکستان
۱۳۹۱	۶۱/۷	۶۴	۵۴/۵	۴۵/۷
۱۳۹۲	۶۸/۲	۶۳/۵	۵۴/۷	۴۷/۵
۱۳۹۳	۶۹/۶	۶۵	۵۳/۳	۴۸
۱۳۹۴	۷۲/۱	۶۴	۵۶	۵۱/۱
۱۳۹۵	۷۲/۵	۶۴/۵	۵۸/۴	۵۳/۸
۱۳۹۶	۷۰/۹	۶۵/۹	۵۸/۹	۵۵
۱۳۹۷	۷۲/۶	۶۴	۵۹/۹	۵۷/۵
۱۳۹۸	۷۴/۴	۶۳/۵	۵۹/۸	۵۸/۲
۱۳۹۹	۷۰/۹	۶۱/۲	۵۸/۶	۵۵/۷
۱۴۰۰	۷۱/۳	۶۵/۱	۵۷/۲	۵۴/۷
مقدار تغییرات	۹/۶	۱/۱	۲/۷	۹
رتبه جهانی	۳۴	۴۸	۷۱	۷۵

مأخذ: وبگاه economis، 1401

در این جدول، چین دارای کمترین رتبه در میان چهار کشور مورد بررسی است. بیشترین رتبه را نیز پاکستان دارد. تغییرات در چهار کشور مورد بررسی در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ مثبت هستند و بیشترین تغییرات مثبت را نیز چین در افزایش امنیت غذایی داشته است. کمترین تغییرات نیز در سال‌های مورد بررسی، مربوط به ترکیه با ۱/۱ درصد است. در یک مقایسه متوجه می‌شویم که نمی‌توان با استفاده از داده‌های در دسترس دو متغیر شاخص حکمرانی و امنیت غذایی ارتباط مؤثری یافت. این موضوع ناشی از چندین دلیل مهم زیر است.

واردکننده کالاهای اساسی و ضروری بود، اما امروز به یکی از بزرگ‌ترین کشورها در این عرصه تبدیل شده است و امنیت غذایی ۲۰ درصد مردم جهان را تأمین می‌کند. یکی دیگر از ویژگی‌های حکمرانی خوب این کشور طرف قرارداد بودن دولت برزیل با کشاورزهای کوچک‌مقیاس است؛ به گونه‌ای که دولت برزیل به کشاورزهای کوچک‌مقیاس انواع نهاده‌ها مانند کود، سم و حتی لباس، کفش و... می‌دهد و از آن‌ها گندم و بذر گندم خریداری می‌کند، اما کشاورزان بزرگ‌مقیاس این کشور تحت حمایت اتحادیه هستند. اتحادیه در برزیل بازوی اجرایی قدرتمند در کنار دولت است. مثال کوچک این اقدام در ایران، تشکیل قرارگاه امنیت غذایی است که وظیفه تأمین امنیت غذایی در کشور را دارد.

در سطح محلی، سازمان‌های جامعه مدنی که با دولت کار می‌کنند، کمک‌های ارزشمندی به امنیت غذایی می‌کنند. بیشتر درگیری‌های مسلحانه در جهان در کشورهای کم‌درآمد و با کمبود مواد غذایی اتفاق می‌افتد که به تولیدات کشاورزی وابسته هستند. این نوع کشورها که به اندازه کافی در کشاورزی سرمایه‌گذاری نمی‌کنند، بیشتر در معرض ناامنی غذایی مزمن هستند. در ادامه، به نکاتی در حکمرانی خوب و مطلوب در بخش کشاورزی اشاره می‌شود.

- حکمرانی خوب، اصطلاحی است که به اقتضای شرایط تعیین می‌شود و متناسب با مسئله و شیوه اجرا، تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها انجام می‌شود. هر تصمیم نیز یک جریان فکری است؛ یعنی انتخاب‌های مختلف از میان گزینه‌های مختلف. حال

- آثار شاخص حکمرانی و امنیت غذایی باید در بازه بزرگ‌تر و داده‌های دقیق‌تری بررسی شود (بررسی موارد بالا نیازمند اطلاعات بیشتر و برآورد مدل‌های متناسب با متغیر و داده‌هاست).

۲- حکمرانی خوب و بخش کشاورزی

حکمرانی خوب در کشورهای در حال توسعه بر اساس تعریف بانک جهانی عبارت است از سیاست‌گذاری‌های پیش‌بینی‌پذیر، شفاف و روشن، بوروکراسی آغشته به اخلاق حرفه‌ای در راستای پیشبرد منافع عمومی، حاکمیت قانون، فرایندهای شفاف و جامعه مدنی قدرتمندی که در امور مردمی شرکت می‌کند (رونقی و همکاران، ۱۳۹۹). این حکمرانی چند بعد دارد که شامل ثبات سیاسی، حاکمیت قانون، مسئولیت‌پذیری، دولت‌های مؤثر، کیفیت نظارتی و کنترل فساد می‌شود. این نوع حکمرانی از اهداف کشاورزی و امنیت غذایی از طریق مسیرهای متعدد حمایت می‌کند. سیستم حکمرانی خوب باید به بحران غذایی پاسخ دهد و به مشکلات پیچیده ناامنی غذایی رسیدگی کند تا گرسنگی را از بین ببرد. حاکمیت خوب به برنامه‌ها اجازه می‌دهد تا استراتژی‌های امنیت غذایی را تدوین کنند و با همسو کردن اهداف و اقدامات در تمام سطوح دولت، به نیازهای متنوع و همیشه در حال تغییر پاسخ می‌دهد. برای مثال، در برزیل وزارتخانه جدیدی اهداف غذا و تغذیه را به‌عنوان اولویت ملی دنبال می‌کند که به بهبود امنیت غذایی در سراسر این کشور کمک کرده است. این کشور ۵۰ سال پیش،

جهاد کشاورزی مستقل از معاونت توسعه روستایی تصمیم می‌گیرد. همین باعث عدم اجرا یا ناکارآمد شدن طرح‌ها می‌شود.

- چهارچوب نهادی برای حکمرانی کشاورزی دارای ابعاد عمودی و افقی است. در بعد عمودی، مؤسسات دارای سلسه‌مراتب بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی هستند. در بعد افقی، مؤسسات دارای بخش‌های مختلفی هستند.

- بهترین نوع سیاست‌ها به‌ویژه سیاست‌ها در بخش کشاورزی، سیاست‌های ترکیبی است. سیاست‌های موجود در سیاست‌های ترکیبی باید هم‌راستا و هم‌جهت باشد.

- حکمرانی خوب در بخش کشاورزی با تصمیم‌گیری پویا و دانش آینده‌پژوهی همراه است؛ چرا که این بخش با رفتار انسان، اقلیم، حیوان، گیاهان و... مرتبط است.

تصمیم‌گیری‌ها در بخش کشاورزی و حکمرانی آن به تناسب نوع مسائل و ذی‌نفعان آن نیازمند این است که به صورت فاصله‌ای باشد نه نقطه‌ای.

- حکمرانی خوب باید دربرگیرنده تمام ابعاد و جنبه‌های تمام اقتدارها اعم از اقتدار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی باشد.

- حکمرانی خوب بخش کشاورزی با حکمرانی خوب روستا درهم‌تنیده شده است.

به‌عبارت‌دیگر، حکمرانی کشاورزی زمانی خوب و مطلوب است که با حکمرانی روستایی پیوند خورده باشد. حکمرانی روستایی خوب نیز در چهارچوب علت و معلول یا علیت دوسویه، با حکمرانی کشاورزی خوب تعریف می‌شود.

یکی از دلایلی که حکمرانی کشاورزی کارکردهای اصلی خود را ندارد، همین جزیره‌ای کار کردن است. برای مثال، در کشور وزارت

شکل ۱- اشکال تصمیم‌گیری

مآخذ: یافته‌های پژوهش

۳- ملاحظات امنیت اقتصادی

تضمین امنیت غذایی یکی از وظایف کلیدی دولت است. عدم امنیت غذایی در شرایط نامطلوب، واکنش زنجیره‌ای با پیامدهای منفی به همراه دارد. هر نوع تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری دولت در حوزه امنیت غذایی بازتابی دوچندان در جامعه دارد. سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری دولت را می‌توان حکمرانی معرفی کرد؛

حکمرانی‌ای که در آن سیاست‌ها، تدوین، انتخاب، پیاده‌سازی، ارزیابی و جایگزین می‌شود (حاجی‌حسینی و کریم‌میان، ۱۳۹۸). بنابراین، حکمرانی توانایی ایجاد امنیت ملی-اقتصادی در هر کشور را با تأمین امنیت غذایی ایجاد می‌کند یا برعکس، امنیت ملی-اقتصادی را با عدم تأمین امنیت غذایی به خطر می‌اندازد. حکمرانی‌ای که بتواند امنیت غذایی و کشاورزی پایدار

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

بخش کشاورزی به‌عنوان بخش مولد وظیفه از بین بردن و کاهش فقر و تأمین امنیت غذایی را بر عهده دارد^۱. وجود حکمرانی خوب و مطلوب در همه زیربخش‌ها و سطوح بخش یادشده باعث تسریع در این موضوع مهم می‌شود. بر اساس مطالعات انجام‌شده ماندماکر و همکاران در سال ۲۰۱۱^۳، حکمرانی‌های با کیفیت پایین‌تر بیشتر سعی دارند که رشد و توسعه خود را در قالب افزایش تولید بگنجانند. در اغلب موارد نیز این افزایش تولید ناشی از افزایش سطح و نهاده‌های مصرفی (توسعه و گسترش افقی بخش کشاورزی) است. با افزایش سطح کیفیت حکمرانی و حرکت آن به سمت حکمرانی مطلوب و مفید در بخش کشاورزی هم‌زمان با افزایش تولید، مقدار سطح زیر کشت و نهاده مصرفی در بخش کشاورزی کاهش می‌یابد. بنابراین، یکی از راه‌های جلوگیری از گسترش و توسعه افقی بخش کشاورزی، بهبود و ارتقای کیفیت حکمرانی در این بخش است. همچنین، اگر حکمرانی در کشورهای در حال توسعه بهبود یابد، ظرفیت زیادی برای جایگزینی بیشتر تولیدات کشاورزی ایجاد می‌شود. می‌توان گفت کشورهای در حال رشد توان و ظرفیت توسعه بیشتری را دارند و به‌صورت بالقوه، عموماً ثروتمندتر هستند. بنابراین، افزایش عملکرد در کشورهای در حال رشد به‌طور

(بخش کشاورزی به‌عنوان بخش تولیدکننده کالاهای اساسی و اصلی‌ترین بخش در تأمین امنیت غذایی) را در هر کشور تأمین کند، حکمرانی کشاورزی خوب و مطلوب نام‌گذاری می‌شود؛ زیرا امنیت غذایی و ایجاد کشاورزی پایدار به ایجاد دولت‌های باثبات و شفاف در حکمرانی خوب کمک می‌کند که خود این نوع دولت‌ها نیز به سیستم‌های کشاورزی و امنیت غذایی فراگیرتر و مؤثرتر کمک می‌کنند. جایگاه دولت در حکمرانی خوب، نهاد اجتماعی نهادساز است؛ به‌طوری‌که این توانایی را دارد تا با ایجاد نهادهای حامی بازار و بخش کشاورزی، زمینه‌های امنیت غذایی و رشد اقتصادی را فراهم آورد (به‌طبع این دولت تکامل‌یافته به صفات و ویژگی‌های دولت‌های پیشین آراسته است که وی را در انجام دادن وظایف اقتصادی همراهی می‌کند)؛ به نوعی که شرایط را برای توسعه پایدار فراهم می‌کند (کریمی و همکاران، ۱۳۹۶)، اما حکمرانی بد باعث توسعه محدود و رشد نامتوازن در اقتصاد می‌شود و امنیت اقتصادی را به مخاطره می‌اندازد. چنانچه این مسئله حل و برطرف نشود، به‌مرور زمان امنیت ملی نیز به خطر می‌افتد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که حکمرانی خوب و مطلوب نه‌تنها در بخش کشاورزی، بلکه در تمام بخش‌های اقتصادی و غیراقتصادی باعث تأمین امنیت غذایی و ایجاد اطمینان خاطر در جامعه می‌شود. در نتیجه، حکمرانی خوب تأثیر مثبتی بر پایداری بخش کشاورزی و امنیت غذایی دارد.

۱. حکمرانی خوب و مطلوب در بخش کشاورزی دارای تعاریف و هدف‌های گسترده‌تر و بیشتری است که در اینجا به نخستین و اساسی‌ترین وظیفه آن یعنی تأمین امنیت غذایی و ایجاد کشاورزی پایدار اشاره شد.

۲. گاه در برخی از کشورهای با درآمد پایین، بخش کشاورزی وظیفه کاهش فقر و تأمین حداقل معیشت را بر عهده دارد.

3. Mandemaker et al, 2011.

حکمرانی در بخش کشاورزی است. ضروری است که تشکل‌ها و اتحادیه‌ها در بخش کشاورزی به صورت مستقل فکر و عمل کنند، اما هم‌رأیی و هم‌افزایی با وزارت جهاد کشاورزی را نیز داشته باشند.

- **حکمرانی هوشمند بخش کشاورزی:** هم‌زمان با پیشرفت فناوری، ورود فناوری‌های جدید، افزایش جمعیت، افزایش تقاضا و تنوع و عرضه کالاهای متفاوت در مناطق مختلف کشور، مسائل بخش کشاورزی نیز پیچیده‌تر می‌شود. همچنین، ارتباط مستقیم این بخش با موجودات زنده مانند گیاهان و دام‌ها با درصد فسادپذیری بالای آنان، مدیریت بخش کشاورزی را مشکل‌تر کرده است. ضروری است برای تسهیل در امور تصمیم‌گیری و ارتقای حکمرانی در بخش کشاورزی، حکمرانی هوشمند این بخش در اولویت قرار گیرد. گفتنی است این نوع حکمرانی کمبود نیروی کار و کارکنان در وزارتخانه‌ها و سازمان‌های جهاد کشاورزی را در سراسر کشور جبران می‌کند، اما این مهم قطعاً باید با آموزش اصول حکمرانی کشاورزی هوشمند به افراد و مسئولان مرتبط شروع شود. مزیت حکمرانی هوشمند کشاورزی به حکمرانی کشاورزی عبارت است از کاهش هزینه‌های تصمیم‌به‌ویژه هزینه‌های عملیاتی، افزایش شفافیت فرایندها مانند امکان رصد پایش مستمر همراه با تحلیل‌های رفتاری، امکان شکل‌گیری کسب‌وکارهای هوشمند کشاورزی، افزایش کارایی اقتصادی، فنی و تخصصی، ایجاد نظام تعاملات پایدار در بخش کشاورزی، کاهش فساد، ایجاد مدیریت هوشمند زنجیره تأمین، پیشبرد برنامه‌های کشاورزی و رسیدن بهتر و زودتر به اهداف است.

مؤثرتری نسبت به کشورهای توسعه‌یافته شایان تحقق است. افزون‌براین، کشورهای درحال توسعه در منحنی یادگیری فناوری بالاتری قرار دارند و از نظر بیوفیزیکی محدودیت کمتری دارند که به سطح بالاتری از فناوری، دانش و مدیریت مؤثرتر مرتبط می‌شود. در ادامه، با توجه به نوع حکمرانی در بخش کشاورزی و تأمین امنیت غذایی در کشور، پیشنهادهای سیاستی ارائه می‌شود.

- **مقیاس تصمیم‌گیری در حکمرانی:** تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری یکی از ارکان مهم حکمرانی است و تصمیم‌گیری به موقع و اجرای کارای آن باعث تبدیل حکمرانی به حکمرانی خوب و مطلوب می‌شود. به صورت کلی، تصمیم در سه سطح کوچک، متوسط و بزرگ مقیاس گرفته می‌شود. مسئله مهم در بخش کشاورزی این است که تصمیم‌گیری برای چه مقیاسی صورت پذیرد و کدامیک از کشاورزان و بهره‌برداران خرد و دهقان یا فنودال را باید مبنای تصمیم‌گیری قرار داد؟ چنانچه تصمیم‌گیری برای سطوح بزرگ گرفته شود، تورش‌های بزرگی برای فعالان در مقیاس کوچک و متوسط ایجاد می‌شود. تصمیم‌گیری در مقیاس متوسط باعث تخصیص ایجاد سود در کوچک مقیاس در دامنه ۷ تا ۱۵ درصد، در متوسط مقیاس در دامنه ۲۵ تا ۳۰ درصد و در بزرگ مقیاس در دامنه ۳۰ تا ۴۵ درصد می‌شود که این موضوع نیز با انتفاع بیشتر فعالان در سطوح مقیاسی متوسط و بزرگ ایجاد می‌شود. ایجاد اتحادیه‌ها توسط بزرگ مقیاس‌ها و حمایت‌های دولتی از کوچک مقیاس‌ها یکی از بهترین راه‌های مدیریت و

۱. یکی از بزرگترین دلایل حکمرانی هوشمند در کاهش فساد، اجرای تمام امور به صورت سیستمی مبتنی بر فناوری می‌باشد.

- حاجی حسینی، حجت‌اله؛ و کریمیان، زهره (۱۳۹۸). فرایند سیاست‌گذاری و حکمرانی علم، فناوری و نوآوری. فصلنامه سیاست علم و فناوری. ۱۱(۴۲)، ۷۱-۸۶

- رونقی، مرضیه؛ کهنسال، محمدرضا؛ و قربانی، محمد (۱۳۹۹). تعیین عوامل حکمرانی در بخش کشاورزی با استفاده از فازی نوع دوم. فصلنامه تحقیقات اقتصاد کشاورزی. ۱۲(۴۷)، ۲۵۳-۲۸۸

- سامتی، مرتضی؛ رنجبر، همایون؛ و محسنی، فضل (۱۳۹۱). تحلیل تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی؛ مطالعه موردی: کشورهای جنوب شرقی آسیا (ASEAN). فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی. ۱(۴)، ۱۸۳-۲۲۳

- سایت بررسی اقتصادی www.economist.com

- کریمی، محمدشریف؛ حیدریان، مریم؛ و دورباش، معصومه (۱۳۹۶). بررسی نقش و اثرات حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی ایران. اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای؛ رویکردها و کاربردها. ایران: دانشگاه کردستان.

- مدرسه حکمرانی شهید بهشتی و دانشگاه عالی دفاع ملی. دوره حکمرانی کشاورزی (۱۲ جلسه). مرداد ماه ۱۴۰۱

- Mandemaker, M., Bakker, M., & Stoorvogel, J. (2011). The role of governance in agricultural expansion and intensification: a global study of arable agriculture», *Ecology and Society*. 16 (2), 8.

- www.bti-project.org

- www.FAO.org

- www.worldbank.org

- مدیریت انبارهای حاوی کالاهای تولیدشده در بخش کشاورزی: با توجه به ماهیت کالاهای تولیدی در بخش کشاورزی و اهمیت کالاهای اساسی و تأمین امنیت غذایی در هر کشور، انبار کردن این نوع کالاها دارای حساسیت بالایی است و حکمرانی خوب در بخش کشاورزی باید برنامه و نقشه‌راهی کارا و هدفمند برای انبار کردن کالاهای کشاورزی داشته باشد. انبارها از ابزار توزیع زمانی و گاه مکانی محصولات و کالاها شمرده می‌شود. هدف اصلی انبارها تأمین منافع تولیدکننده و مصرف‌کننده در راستای ثابت نگه داشتن قیمت‌ها به‌رغم فصل برداشت یا غیربرداشت است. بنابراین، ضروری است مدیریت و تصمیم‌گیری در انبارها با توجه به موارد زیر صورت پذیرد.

- تصمیم احداث انبار باید پیوستگی داشته باشد. به‌عبارت‌دیگر، برنامه خروج از انبار متناسب با نیاز جامعه تنظیم و هماهنگ شود.
- انبارها برحسب هدف به دو دسته تقسیم شوند. الف. بذری: باید در مدت زمان انبار بذری، در انبارهای مورد استفاده پلمب شوند. ب. غیربذری: تصمیمات این نوع انبار درباره اینکه چه کالایی وارد و چه کالایی خارج شود، به عهده دولت است. این نوع انبارها باید دارای برنامه زمان‌بندی دقیق و هماهنگ با دیگر انبارهای با محتویات یکسان در سراسر کشور باشند.

منابع

- امامی، محمد؛ و شاکری، حمید (۱۳۹۴). حکمرانی خوب و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه پژوهشنامه حقوق تطبیقی. ۱(۲)، ۵-۲۵.

